

HAL
open science

‘Volkomen Hollands en toch op Europees peil’: E. du Perron over Louis Couperus

Kim Andringa

► **To cite this version:**

Kim Andringa. ‘Volkomen Hollands en toch op Europees peil’: E. du Perron over Louis Couperus. Cahiers voor een Lezer, 2013. hal-03849555

HAL Id: hal-03849555

<https://hal.science/hal-03849555>

Submitted on 24 Jan 2023

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L’archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d’enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Cahiers voor een lezer wordt uitgegeven door het E. du Perron Genootschap en verschijnt op onregelmatige tijden.

De redactie bestaat uit Manu van der Aa (redactiesecretaris) en Kees Snoek.

Het blad wordt toegezonden aan de leden en de donateurs van het genootschap. Losse nummers kosten € 8,- (incl. verzendkosten).

Men kan zich als lid opgeven bij het secretariaat:
Corinna van Schendel, Plantagekade 14, 1018 ZV Amsterdam
(info@edpg.nl).

Voor meer informatie over het genootschap, zie www.edpg.nl.

Het adres van het redactiesecretariaat is:
Manu van der Aa, Prinsessenstraat 27, B 2300 Turnhout (België)
(evanderaa@skynet.be)

Omslagvignet: H. Salden
ISSN 1381-639x

Kim Andringa

‘Volkomen Hollands en toch op Europees peil’: Eddy du Perron over Louis Couperus

Louis Couperus (1863-1923) en Eddy du Perron (1899-1940) hebben elkaar voor zover bekend nooit ontmoet, al hebben hun wegen elkaar tweemaal gekruist. Na in zijn jeugd zes jaar in Nederlands-Indië te hebben doorgebracht, reisde Couperus in 1899 voor het eerst terug naar Java, waar hij verbleef bij zijn zus Trudy en zwager Gerard Valette. Het zou kunnen dat hij toen de pasgeboren Eddy heeft gezien, want een broer van Couperus die hij zeker ook opgezocht zal hebben, assistent-resident John Ricus Couperus, was getrouwd met een tante van Eddy. De relaties tussen de vader van Du Perron en John Ricus Couperus waren echter niet al te best, zoals blijkt uit *Het land van herkomst*, waarin Du Perron deze laatste opvoert onder de naam Fredius, en hoe dan ook was baby Eddy toen nog een beetje te jong voor literaire discussies.

Zijn tweede reis en laatste reis naar Indië maakte Couperus in 1921, precies het jaar waarin de jonge Eddy uit Batavia naar Nederland vertrok. Du Perron had toen weliswaar al een paar verhalen gepubliceerd in de Indische pers, maar zijn eigenlijke literaire carrière moest nog beginnen. Couperus heeft zich dan ook bij mijn weten nooit over hem uitgelaten. Deze lezing over Du Perron en Couperus zal daarom, zoals de titel al aangeeft, alleen gaan over wat de laatste voor de eerste betekende.

De belangstelling en bewondering voor Couperus is een constante in het werk en de correspondentie van Du Perron. Zo op het eerste gezicht kan dat verbazen voor wie bij het horen van de naam ‘Couperus’ allereerst denkt aan een dandyistische schrijver van geciseleerd, esthetiserend proza, en Du Perron associeert met de ‘de vent boven de vorm’-doctrine, het ‘ventisme’, van de schrijvers rond het tijdschrift *Forum*. In het hiernavolgende worden een aantal aspecten van de Perroniaanse Couperus behandeld om te proberen deze voorkeur te verklaren.

1 Bibliofiele zoektocht naar *Eline Vere*

Eerst echter volgt hier een soort tragikomisch feuilleton, ontleend aan de *Brieven*, dat een aardig beeld geeft van Du Perron als bibliofiele, om niet te zeggen bibliomane verzamelaar, en illustreert hoe hij zijn volwassen leven lang Couperus blijft waarderen: zoals Marcel Proust zijn leven lang ‘à la recherche du temps perdu’ was,

op zoek naar de verloren tijd, zo was Du Perron 'à la recherche d'Eline Vere'. Niet in levenden lijve, als vleesgeworden romanpersonage, maar van papier, in een mooie editie. Dat luistert nauw, zo blijkt uit zijn correspondentie.

Volgens een aantekening bij *Het land van herkomst* leerde Du Perron pas in 1927 dankzij zijn vriend Jan Greshoff de Nederlandse literatuur echt kennen. Dat lijkt bevestigd te worden in een brief aan Henri Mayer van boekhandel Mayer:

Waarde heer Mayer, / Ik zou zoo gaarne mijn 'studie' van Couperus weer wat hervatten, maar vind hier [= in Brussel, waar DP dan woont, K.A.] natuurlijk niets. Jan [Greshoff, KA.] heeft, alles bij elkaar, 3 of 4 boeken van hem. Zou u mij niet kunnen helpen? (Du Perron (voortaan: DP) 1977: 341; 18-3-1929)

Du Perron noemt vervolgens een paar titels die hij zou willen lenen of eventueel aanschaffen, waaronder de twee dichtbundels die Couperus publiceerde. Hij sluit zijn brief af met een wat raadselachtig postscriptum: 'En mijn móoi ex. van *Eline Vere*?' waaruit we kunnen afleiden dat hij Mayer daar al eens eerder om gevraagd heeft. Zonder succes, want een jaar later, op 4 april 1930, schrijft hij aan Nico Donkersloot een klaagbrief over het Nederlandse uitgeefbeleid, waarin hij ook melding maakt van zijn vergeefse pogingen een goede editie van *Eline Vere* te bestellen. Een paar maanden later probeert hij het nog maar eens bij Mayer, eerst terloops, dan nadrukkelijk dankbaar, vervolgens ongeduldig en koppig weigerend het op te geven:

Ja, dat zijn mijn twee nachtmerries: een Shakespeare die mij voldoet en eindelijk eens een behoorlijke uitgave van *Eline Vere*! (DP 1978(1): 258; 16-8-1930)

En wàt een geluk zou het zijn als je me nu ook nog een groote Eline kon bezorgen!!! [...] Nu, houd me niet tè lang in spanning over *Eline*, en ontvang mijn zegen! Dank, dank, dank. / Je Eddy. (DP 1978(1): 284-285; 1-10-1930)

Hoe staat het met *Eline Vere*? Je zwijgt daar zoo over. (DP 1978(1): 309; 18-10-1930)

En de jacht op *Eline*? (DP 1978(1): 326; 28-10-1930)

Heb je toch nog uitgekeken naar een goede editie van *Moby Dick*? Dat is, geloof ik, nog het eenige wat op de verlanglijst staat (behalve *Eline Vere*). (DP 1978(1): 375; 3-1-1931)

De Perk moet ik in die 12^e druk hebben (en vooral niet in de afgrijselijke 17^e!) [...] Enfin, doe je best voor deze; het is, met *Eline Vere*, een van mijn liefste Nederl. desiderata. (DP 1978(1): 436; 12-2-1931)

Een paar weken na deze laatste brief ontmoet Du Perron de jonge Freddy Batten, die een levenslange trouwe apostel zal worden, al gaat hun vriendschap vanaf de eerste ontmoeting niet over rozen, zoals later in dit artikel nog zal blijken. Batten is een groot Couperusadorateur, en Du Perron ruikt zijn kans. Twee weken na hun kennismaking op een door Batten georganiseerde Couperustentoonstelling schrijft hij hem:

Maar u zou misschien iets anders voor mij kunnen doen: n.l. bij de Couperianen, of misschien nog liever de *niet*-Couperianen, uit uw omgeving, zoeken naar een behoorlijk gedrukte Eline Vere, in behoorlijke staat ook, in dat vierkante formaat, u weet wel; maar vanaf den 5en druk worden de letters beroerd, geloof ik. Ik heb hier een 6^e druk, geheel gelijk aan den 5en die ik op uw expositie zag; maar er *zijn* betere drukken geweest. Zou u niet eens willen informeren bij de heer Van Booven? De 1e druk was in 2 dln., maar zal wel onvindbaar zijn; - rest een kleine keuze tusschen 2e, 3e en 4e drukken. U zou er mij een bijzonder groot plezier mee doen; en ik heb voor het exemplaar, als het goed (d.w.z. onbesmet en ongekreukt) is, gaarne een fl.10 à fl.15 over. Bovendien wil ik dan ook wel mijn 6e druk aan een eventuele liefhebber overdoen. (DP 1978(1): 464; 9-3-1931)

We ontdekken hier dat Du Perron dus al een exemplaar van *Eline Vere* bezit, maar daar niet tevreden mee is. Kennelijk is het niet de niet te versmaden omslag die hem het meest interesseert, maar de kwaliteit van het zetsel, want de eerdere drukken waar hij zijn voorkeur voor uitspreekt, zijn soberder en minder fraai van uitvoering.

Het duurt even, maar ruim anderhalf jaar later denkt Fred Batten gevonden te hebben wat zijn vriend zoekt. Jammer genoeg antwoordt Du Perron:

Veel dank voor *Eline Vere*; maar ik zend het je terug (per zelfde post) omdat ik mijn ex. toch prefereer. Het is wel slechter gedrukt, maar ziet er verder

behoorlijk uit, terwijl dit een veelbeproefd bestaan achter zich schijnt te hebben. Ik vind het heel aardig dat je het voor me kocht; als je minder bibliophielen-gevoeligheidjes hebt dan ik, kan een binder het voor jezelf nog een heel eind opknappen. (DP 1978(2): 450; 9-11-1932)

Of het in de daaropvolgende jaren lukt om een bevredigend exemplaar te bemachtigen wordt uit de *Brieven* niet duidelijk. In 1935 heeft Du Perron in ieder geval weer een nieuwe wens: hij wil nu een recentere druk van *Eline Vere*, en richt zich daarvoor wederom tot Batten:

Kan je me een frisch en goedgeprint ex. bezorgen (ingenaaid of gebonden dat doet er niet toe hoewel liefst ingenaaid) van de *kleine* uitgave van *Eline Vere* van Van Kampen? (Hollandia-bibliotheek, meen ik) [eig. *Holland-bibliotheek, K.A.*]. De laatste drukken zijn heel slecht, maar een tijdje geleden zagen papier en letter er nog heel behoorlijk uit. (DP 1980: 20-21; 8-11-1935)

Dit keer laat de zending van Batten niet lang op zich wachten, maar helaas is deze weer niet naar tevredenheid:

Dank voor de 2 boeken, maar je mag me alléén *Noodlot* cadeau doen. *Eline Vere* wil ik absoluut zelf betalen; te meer waar dit ex. mij niet erg bekoort. Ik heb je trouwens gevraagd moeite te doen voor een oudere druk van deze Hollandia-uitgave (dit is de 9e); je kunt, dunkt me, gemakkelijk een ex. vinden, als je een beetje op jacht gaat. (DP 1980: 36; 23-11-1935)

en, een week later:

Eline V. houd ik liever aan tot je een andere druk gevonden hebt. Ik wil hebben: de eerste druk in dit formaat (Hollandia-bibliotheek), dus 7^e of 8^e. (DP 1980: 48-49; 30-11-1935)

'Bekijk het maar', zal Fred Batten wellicht gedacht hebben, en wie zou hem ongelijk geven, maar Du Perron geeft niet op. Een jaar later, hij is inmiddels terugverhuisd naar Indië, vraagt hij Batten nog eens:

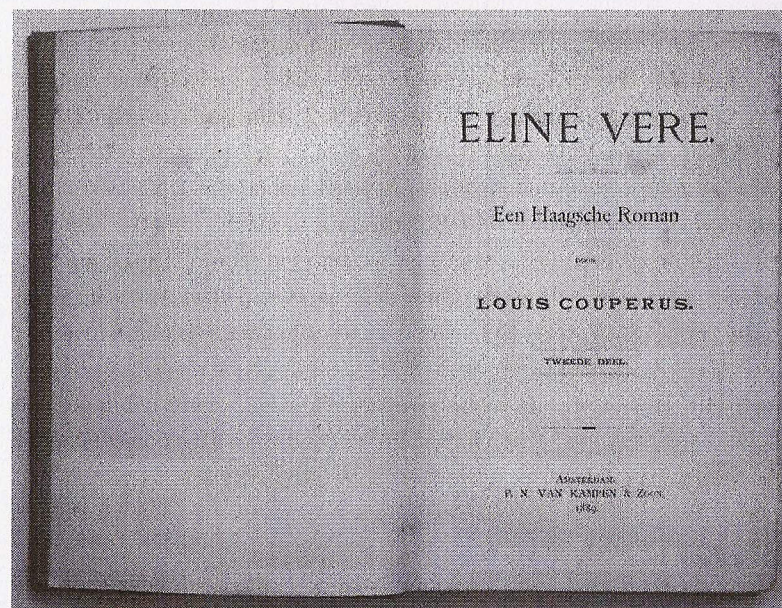
Nu nog dit: ik zoek nog steeds een frisch exemplaar van *Eline Vere*, 7^e druk, d.w.z. eerste druk in het kleine formaat (Holland-bibl.) en op vrij goed papier.

Het is niet moeilijk zoo'n ex. te vinden; denk je er nog eens aan? (DP 1980: 320; 11-12-1936)

In augustus 1939 keert Du Perron terug naar Nederland. Zonder frisse *Eline*, die kennelijk toch niet zo heel gemakkelijk te vinden is. Maar Fred Batten blijft zoeken, zo blijkt als Du Perron in januari 1940 aan A. Greebe schrijft:

Dank voor de toegezonden *Eline*. [...] Fred Batten heeft u mijn ex. van *Eline* gezonden. [De bedoeling is natuurlijk: dat u dit houdt inpl. van het andere, dat mij liever is omdat het omslag daarbij is.] Zou u, als u nu toch weer op jacht gaat, niet willen zoeken naar een 7^e druk? Ik vermoed dat die geheel conform is aan deze, maar op beter papier. (DP 1984: 433; 13-1-1940)

Een paar maanden later zal Du Perron overlijden. De ideale *Eline* heeft hij zijn leven lang niet weten te bemachtigen.

2 Schrijven op Europees peil, wat is dat?

Een boek is meer dan een inkt en papier, dus laten we de bibliofiele jachtavonturen nu verder rusten om ons te buigen over het eigenlijke onderwerp van dit stuk. Wat waardeerde Du Perron in het werk van Louis Couperus? Zeker niet alles, zoals uit het vervolg moge blijken. Niettemin staat Couperus in de vaste top drie van Nederlandse schrijvers die Du Perron geregeld opsomt. In 1929 schrijft hij in *Cahiers van een lezer*:

Als ik een bibliotheekje moest samenstellen van tien delen nederlandse verhalen en romans, ik zou daarin brengen: *Max Havelaar* en *Woutertje Pieterse*, de eerste verhalen van van Schendel en de twee Tamalones, dat zouden al vijf delen zijn – en wat de rest betreft: *Eline Vere*, *Van oude mensen*,..., nog een roman van Couperus waarschijnlijk, en voor de twee laatste delen zou ik vragen te mediteren, als het er ernstig op aan kwam. (DP 1955(1): 159)

Op de eerste plaats troont dus op eenzame hoogte, weinig verwonderlijk voor wie Du Perron en zijn oeuvre kent, Multatuli. 'Multatuli staat als heele figuur boven Couperus en boven Van Schendel, is gewoon een ander formaat', verklaart Du Perron in 1935 aan W.L.M.E. van Leeuwen (DP 1980: 75; 11-12-1935), na eerder al in *Multatuli en de huizen* te hebben geschreven dat Multatuli staat als een 'pracht van een hazewind' naast een 'grillige kamer-rashond, vol kwasten en slierten bijwijze van haar, vol charmante kuren, maar alles bijeen toch vooral meer grotesk' – hier beschrijft Du Perron uiteraard Couperus. (DP 1955(2): 611)

Op de tweede plaats van bovengenoemd lijstje vinden we Van Schendel, en Couperus is nummer drie, maar deze twee willen nog wel eens stuivertje wisselen, al naar gelang de debatten die Du Perron met zijn vrienden voert of het aspect waarop hij op dat moment de nadruk legt. Na lezing van de *Boeken der kleine zielen* laat hij zich door Donkersloot overtuigen dat Couperus sterker en groter is dan Van Schendel, maar in de zo-even geciteerde brief aan van Leeuwen verklaart hij de sobere en directe Van Schendel weer tot een superieur stylist, en elders tot een betere schrijver van de Hollandse roman, waar Couperus toch vooral de Haagse romancier blijft (DP 1980: 44; 28-11-1935). Deze Haagse romancier is niettemin niet minder dan een halve Tolstoi waard, wat overeenkomt met maar liefst 7 ½ Johan de Meester (DP 1980: 102; 31-12-1935), en ook in een gesprek met G.H. 's Gravesande die hem in 1929 vraagt naar de roman van de toekomst is het toch de naam van Couperus die valt:

Ik stel dus bijna uitsluitend belang in pogingen die in de eerste plaats intelligent zijn en – ik kan geen beter woord vinden – onburgerlijk. De nederlandse roman heeft nu jaren gebloeid op een inferieur plan. Daarom is het misschien toch wel interessant te luisteren naar de theorieetjes over het zogenaamd komende, strakkere proza. Alleen kan de praktijk ons straks allen heerlijk ongelijk geven, omdat over tien jaar een schrijver kan opstaan die buiten dit alles om een serie romans geeft, volkomen hollands misschien en toch op een europees peil staande, zoals bijv. Couperus op zijn best. Tegenover romans met de atmosfeer van *Eline Vere*, *De Boeken der Kleine Zielen*, *Van Oude Menschen*, zwijgen alle theorieën, heeft men alleen te aanvaarden. Het is natuurlijk weer niet nodig dat de middelen dezelfde zijn: maar nogmaals, de proeven van vernieuwing hebben tot op heden wel erg weinig opgeleverd. (DP 1955(1):197)

Dit lange citaat, waar ook de titel van deze lezing aan ontleend is, stuipt een groot aantal punten aan die voor Du Perron van belang zijn. We gaan kort een aantal sleutelwoorden af:

- *intelligent* en *onburgerlijk*: hiermee levert Du Perron kritiek op de in zijn oog bekrompen Nederlandse maatschappij, waar de Nederlandse literatuur een afspiegeling van is, en ook op wat hij 'onze nationale leestrommel-kunst' (DP 1958:28) noemt, de armoedige en middelmatige lectuur.
- *het komende, strakkere proza* verwijst naar de literatuur van de nieuwe zakelijkheid. Even verderop in hetzelfde stuk noemt Du Perron die '*faire plus bête que nature*' en 'verstrakking zonder inhoud'; elders heeft hij het over 'Ot-en-Sien-proza'.
- *volkomen hollands*: dit is een trek die Du Perron ook bij Van Schendel vindt en waardeert, niet zozeer in de eerder genoemde zwerper-romans als wel in het latere, door hem zeer geprezen *Hollandsch drama*, of in *Het fregatschip Johanna Maria*.
- *zwijgen alle theorieën*: dat hangt samen met de voorkeur voor authenticiteit en persoonlijkheid die ook tot uiting komt in de Forumpoëtica die we bij Du Perron als medeoprichter van het tijdschrift wel mogen verwachten aan te treffen.

2.1 Authenticiteit en persoonlijkheid

Wat men vaak in drie woorden samenvat als 'vorm of vent', zoals ook de titel luidt van het proefschrift van J.J. Oversteegen over *Forum*, komt bij Du Perron in de woorden van Oversteegen neer op 'een persoonlijkheid *zijn*, en niet alleen: *hebben* of *tonen*.' (Oversteegen 1969:390) Die persoonlijkheid, schrijft Ter Braak in het voorwoord bij het eerste nummer van *Forum*, moet zich in het werk van de kunstenaar bevestigd zien, zij is het criterium waarop hij beoordeeld dient te

sommige gewoonten Hollander' zou ook niet slecht op hem toepasbaar zijn, zij het dat we 'Fransman' misschien door 'Italiaan' zouden moeten vervangen.

Beide auteurs hebben het benauwd in de Nederlandse maatschappij en binnen de conventies van de literaire wereld, en allebei verzetten ze zich daartegen, ieder op zijn eigen manier. Beiden ook zijn kosmopolieten, en vestigen zich in het buitenland: Brussel, Gistoux, Parijs, Nice, Italië... een lijstje waaraan nog vele reisbestemmingen van Couperus en in zekere zin ook Indië toegevoegd kunnen worden.

Een laatste gemeenschappelijk punt ten slotte waren de financiële zorgen die beiden gekend hebben, en die voortvloeiden uit hun onafhankelijke schrijversbestaan. Redenen genoeg al met al om te mogen veronderstellen dat Du Perron een persoonlijke affiniteit voelde met Couperus als mens, hoe verschillend ze als schrijvers ook waren. Couperus was geen vernieuwer van de vorm van de negentiende-eeuwse roman, maar hij blonk uit door zijn persoonlijkheid en 'verstond de kunst van mens te worden', schrijft Du Perron in een stuk waarin hij een antwoord probeert te geven op de vraag 'Wat is een roman, een "echte"?' (DP 1958: 299) Een andere vraag die hij stelde was deze: 'De halfwas-romans waar wij zo vruchtbaar in zijn dus daargelaten, met één haal op hun juiste waarde genegeerd, wat blijft ons eigenlijk buiten Couperus?' (DP 1958: 28) Wellicht kunnen we ter afsluiting het volgende antwoord voorstellen op die vraag: 'Eddy du Perron'.

[Lezing voor het EDPG, Louis Couperus Museum, Den Haag, 11 mei 2013]

Bibliografie

- E.M. Beekman (1998), *Paradijzen van weleer. Koloniale literatuur uit Nederlands-Indië, 1600-1950* (vertaling Maarten van der Marel en René Wezel). Prometheus, Amsterdam.
- M. ter Braak (1939), 'Regententragedie'. *Het Vaderland*, d.d. 22 oktober 1939, http://www.dbnl.org/tekst/braa002vade08_01/braa002vade08_01_0123.php
- M. ter Braak & E. du Perron (1962), *Briefwisseling 1930-1940*, deel I. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- M. ter Braak & E. du Perron (1964), *Briefwisseling 1930-1940*, deel II. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- M. ter Braak & E. du Perron (1965), *Briefwisseling 1930-1940*, deel III. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- M. ter Braak & E. du Perron (1967), *Briefwisseling 1930-1940*, deel IV. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- Een herziene editie van deze briefwisseling, verzorgd door de Stichting Menno ter Braak, is online te raadplegen op http://www.dbnl.org/tekst/braa002brie21_01/.
- N. van Dijk (1994), *De politiek van de literatuurkritiek*. Delft, Eburon.
- G.J. Dorleijn & C.J. van Rees (1993), *De impact van literatuuropvattingen in het literaire veld*. Aandachtsgebied literaire opvattingen van de Stichting Literatuurwetenschap. Den Haag, Stichting Literatuurwetenschap.
- K. ter Laan (1952) *Letterkundig woordenboek voor Noord en Zuid*. Den Haag/Djakarta, Van Goor.
- J. de Maegt (1929), 'Een Gesprek met Jan Greshoff'. *Den Gulden Winckel*, jaargang 28, http://www.dbnl.org/tekst/_gul001192901_01/_gul001192901_01_0184.php
- R. Nieuwenhuys (1978), *Oost-Indische spiegel. Wat Nederlandse schrijvers en dichters over Indonesië hebben geschreven vanaf de eerste jaren der Compagnie tot op heden*. Amsterdam, Querido.
- J.J. Oversteegen (1969), *Vorm of vent*. Amsterdam, Athenaeum - Polak & Van Gennep.
- E. du Perron (1955(1)), *Verzameld werk 1*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1955(2)), *Verzameld werk 2*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1955(3)), *Verzameld werk 3*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1956(1)), *Verzameld werk 4*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1956(2)), *Verzameld werk 5*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1958), *Verzameld werk 6*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1959), *Verzameld werk 7*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1977), *Brieven 1*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1978(1)), *Brieven 2*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1978(2)), *Brieven 3*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1978(3)), *Brieven 4*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1979), *Brieven 5*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1980), *Brieven 6*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1981), *Brieven 7*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- E. du Perron (1984), *Brieven 8*. Amsterdam, G.A. van Oorschot.
- K. Snoek (2005), 'Over karbouwen en paradijsvogels; E. du Perron en Indië'. *Indische Letteren*, jaargang 20, nr. 4, december 2005, p. 210-221.

worden, de al te vaak vergode vorm is van secundair belang. Oversteegen vat het ten slotte als volgt samen:

Somma: de altijd geldende norm is, of een schrijver zichzelf durft te zijn in zijn werk; de grootsten durven bovendien nog in leven en schrijven volledig te gehoorzamen aan hun superego. Zij worden niet verpletterd door wie zij willen zijn, maar zij worden erdoor aangevuurd tot het hoogste wat te bereiken is. Aan de andere kant van de literaire hiërarchie staan zij die in 'literatuur' (= fraaie woorden) vorm geven aan het superego dat zij in het dagelijks leven niet kunnen verwezenlijken, zij 'die zich groter voordoen dan zij zijn', en die zich daar bovendien nog op voor laten staan als op een deugd. (Oversteegen 1969:395)

Ook op Couperus past Du Perron deze morele normen toe. In zijn polemische geschrift *Uren met Dirk Coster* geeft hij heel precies aan waarom Couperus in Holland gewaardeerd zou moeten worden:

[...] in de eerste plaats om zijn menselijkheid juist als romancier, zijn gemak en volledigheid tevens, zijn familiariteit die nooit burgerlijk wordt, in tegenstelling met hoeveel anderen. De schrijver van *Eline Vere*, van *Langs Lijnen van Geleidelijkheid*, van het eerste en derde boek *der Kleine Zielen*, van *Van Oude Menschen*, is een groot kunstenaar in geheel andere dan 'artistieke' zin, is een romancier van Europees formaat en van een onvervangbaar eigen karakter. (DP 1955(1): 340)

Bij dit geheel eigen karakter hoort niet alleen het feit dat Couperus als mens in zijn werk aanwezig is, maar eveneens dat hij zich afzijdig durft te houden zowel van zijn burgerlijke milieu als van de Tachtigers en de *Nieuwe Gids*, beide maar matig gewaardeerd door Du Perron die van mening is dat de ontmoeting van de Nederlandse roman met *l'art pour l'art* een noodlottige is geweest (DP 1955(1):159). Couperus 'schreef rustig voort, naast de alwetende literaire beweging' (DP 1977: 362; 1-5-1929), al is dat natuurlijk een relatieve waarheid, zoals ook Du Perron zelf herhaaldelijk aangeeft. We komen hierop terug.

Dezelfde Forumnormen zijn ook de reden waarom Multatuli superieur is aan Couperus: Couperus is een romancier, maar Multatuli is, in de woorden van Du Perron, een prozaschrijver, waarmee hij bedoelt dat Multatuli meer van zichzelf in zijn werk legt: het woord 'figuur' in het volgende citaat kan gemakkelijk als 'vent' gelezen worden:

En vergis je niet, van deze twee mensen was Multatuli – als je dan van het woord figuur houdt, zonder eenige twijfel de grootste figuur. [...] hij is zelfs de beste schrijver misschien die we hebben, ik bedoel dat hij een veel genialer, rechter, temperamentvoller proza schreef dan Couperus (zelfs op zijn best) en méér dan Couperus altijd zichzelf was. (DP 1978(2):127; 2-7-1931)

2.2 Hollandse bekrompenheid

Een tweede vereiste om een Europees peil te bereiken, is het overstijgen van de Hollandse bekrompenheid. Du Perron beklagt zich vaak over het niveau van de Nederlandse literatuur, de onmacht van de uitgevers om het werk van een belangrijke schrijver als Couperus beschikbaar te houden, en het gebrek aan onderscheidingsvermogen van het publiek, dat hij in een brief aan Greshoff als 'vee' betitelt. 'Holland is een land voor binnenhuis-tragedies' (DP 1955(1): 157); wat men er als literatuur beschouwt is in de ogen van Du Perron lectuur voor de leestrommel, het Indische equivalent van de leesmap gevuld met geïllustreerde tijdschriften en damesromans.

Typisch Hollands is dat overigens niet: 'Holland op zijn best [*in de persoon van Couperus, K.A.*] is dus beter dan de Belziek op zijn best, tot nader order tenminste. En het vulgus is overal *even* beroerd, en zeker in deze twee landen', schrijft hij wederom aan Greshoff (DP 1978(1): 54; 24-1-1930). In twee brieven aan Batten spreekt hij zijn afkeer nog eens uit en licht die nader toe:

Ik kan die Hollandsche burgerlijkheid, met een vernisje van beschaving erover, integraal niet zien, laat staan lezen. (DP 1978(2):102; 7-6-1931)

Wat ik misschien in de eerste plaats zoek is (maar begrijp me nu vooral niet verkeerd) een *menselijke standing*. Ik heb op mijn manier een intense hekel aan wat banaal is en wat stinkt [...] (DP 1978(2):129; 2-7-1931)

De incarnatie van dat alles, de Perroniaanse Droogstoppel of Jan Salie, heeft hij Jan Lubbes gedoopt. Dat is, om met Kees Snoek te spreken, 'Du Perrons symbolische term voor de zelfvoldane, hypocriete, van retoriek vervulde Hollandse kleinburger' (Snoek 2005). Een belangrijke verdienste van Couperus is dan ook dat hij zich zowel in zijn keus voor een kosmopolitisch bohèmebestaan als in zijn boeken tegenover de Jan Lubbesen heeft opgesteld. Bovenal geldt dit voor de romans waarin hij de Haagse burgerij beschrijft waaruit hij zelf afkomstig is:

Van zijn eerste roman *Eline Vere* af, en ondanks de krasse prullaria die juist een groot schrijver soms kan laten vallen (*Aan den Weg der Vreugde*, en boven alles het verhaal *Over lichtende Drempels*, dat surrealistisch van smakeloosheid is) heeft Couperus nooit met Jan Lubbes verkeerdt; zelfs in een sfeer verwijlend die grondig en onherstelbaar verlubbest scheen, overheerste hij die en maakte een 'Couperus-wereld' uit Den Haag, zozeer dat Den Haag bijna door een Couperus-metamorfose tegen het eigen Lubbes-karakter scheen gevrijwaard. (DP 1955(1): 688)

2.3 De Haagse romans

Het zijn dan ook die Haagse romans die voor Du Perron het hoogtepunt van Couperus' oeuvre vormen, waarin deze een halve Tolstoi of een Gogol evenaart, en zelfs een Paul Bourget in iedere broekzak weg kan stoppen. Deze buitenlandse auteurs, en met name de Franse literatuur, kent Du Perron aanvankelijk beter dan de Nederlandse letteren. In een eerder genoemde aantekening bij *Het land van herkomst* geeft hij aan dat hij pas in 1927 serieus studie begon te maken van de Nederlandse literatuur, daarbij geleid door zijn vriend Jan Greshoff (Beekman 1998: 426). Onder de auteurs die hij in die jaren leest of herleest is ook Couperus; behalve *Eline Vere* vraagt hij aan Henri Mayer in 1929 nog een groot aantal andere titels te leen, waarbij hij, zoals we hierboven zagen, uitlegt dat Greshoff alles bij elkaar maar drie of vier boeken van Couperus heeft. Naast *Eline Vere*, dat hij ongetwijfeld al kent, is in 1928 *Van oude mensen* zijn 'grootste vondst van de laatste tijd' (DP 1955(1): 141) buiten de Franse literatuur.

Inhoudelijk laat Du Perron zich helaas niet over *Van oude mensen* uit; wel over *Eline Vere*:

Heel de smaak, de verfijning en het 'cosmopolitisme' van Louis Couperus zijn nodig geweest om de episode te redden die zich afspeelt tussen *Eline Vere* en de operazanger Fabrice. Een beetje te veel ernst, te veel belichting van een verkeerde kant, en het was een hopeloos bête geschiedenis geworden. De grote waarde van een roman als *Eline Vere* is (behalve dan de taal, die nog niet door het *Nieuwe-Gids*-jargon besmet was), dat de liefhebbers van de leestrommel er zich behoudens enkele bezwaren tevreden mee hebben verklaard, terwijl in werkelijkheid het onderwerp verre boven hun wereld uitging. (DP 1955(1): 158)

Van belang is dus naast een stijl zonder 'fiorituurtjes op z'n tachtigsch' (DP 1978(3): 114; 15-4-1933), dat het een roman betreft waarin een alledaags onderwerp op

toegankelijke wijze behandeld wordt, met enige afstand en misschien zelfs ironie, en waarin achter de toegankelijkheid nog een tweede dimensie schuilgaat voor de meer veeleisende lezer. Elders noemt Du Perron het boek een 'prachtige replek' van *Anna Karenina*, 'een boek met zó autobiografische gegevens zó goed vermomd als "objectief kunstwerk".' (DP 1958: 304) en voert hij dus opnieuw de authenticiteitseis op.

Deze heeft zeker ook een grote rol gespeeld in zijn waardering voor *De Boeken der kleine zielen*, dat het vaakst door hem genoemd wordt als toppunt van Couperus' kunnen, met name het eerste en derde deel. Couperus beschrijft er de teloorgang van een Indisch-Nederlandse familie, de Van Lowes, die overeenkomsten vertoont met zijn eigen familie, maar die ongetwijfeld ook voor Du Perron herkenbaar is geweest. Du Perron leest het vierluik allereerst als de aanval van een 'burgerlijk' auteur op zijn eigen bourgeoisie milieu, wat zelfs leidt tot een nogal onverwachte vergelijking tussen Couperus en de Franse communistische schrijver Aragon, die in het voordeel van de eerste uitvalt. De personages mogen dan onbelangrijk of zelfs onbetekenend zijn, het verhaal is er niet minder boeiend en overtuigend om. Dit is voor Du Perron de ware Haagse roman, zo blijkt uit een enthousiaste brief aan Donkersloot:

Heb je de *Boeken der Kleine Zielen* wel eens gelezen? Ik wist niet dat het zoo wijd en sterk was! Ik dacht dat het een wat meer verwaterde reprise was van *Eline Vere*. In werkelijkheid is het heel wat sterker, al is het slordiger misschien – slordiger? ik geloof het graag, men kiest het onderwerp van zoo'n boek niet, men wordt er toe gedrongen, men braakt het uit als men tot de hals toe vol zit van al de geboorneerdheid, de lafheid, de laagheid van 'fatsoenlijke menschen'. Het is – als je de proporties ook van de landen niet uit het oog verliest – wat Gogol's *Doodse Zielen* voor Rusland was: een epos en een bombardement met grof geschut; maar het geldt Den Haag! (DP 1977: 362; 1-5-1929)

Overigens zou Du Perron later zelf een Haagse roman schrijven; zijn *Schandaal in Holland*, over de val van politicus Onno Zwier van Haren, wordt althans door K. ter Laan in diens *Letterkundig woordenboek voor Noord en Zuid* (1952) onder dat lemma gerangschikt.

3 Een imposant quantum lullekoek

Nu we weten wat Du Perron in Couperus waardeerde, wordt het tijd om nader in te gaan op alles wat hij minder hoog had zitten, en dat is nogal wat. In *Uren met Dirk*

Coster constateert hij verontwaardigd dat deze in zijn literatuuroverzicht maar 12 regels inruimt voor Couperus. Vervolgens begint hij zijn uiteenzetting van de redenen waarom Couperus gewaardeerd zou moeten worden echter met deze opsomming:

niet om zijn fraaie stijl, die ondanks alle 'artistiekheid' door de ergste wansmaak soms wordt bedorven; niet om de geleerdheid waarmee hij het Verleden reconstrueerde, want ook daarop zou veel zijn af te dingen; niet om de lieve en luchtige, maar vaak toch ook wel erg geïmproviseerde schetsjes 'van en over mijzelf en anderen', om de speelse en enthousiaste reisnotities of de al te mooie, symbolische fantasietjes, ofschoon ook dit alles meetelt in een figuur van deze betekenis [...]. (DP 1955(1): 339-340)

3.1 Estheticisme

We zagen al eerder dat Du Perron de tachtigse florituurtjes, de 'stijl met puntjes-puntjes en uitroep-tekens' (DP 1959: 45) en andere 'groteske Ary Prins-achtige omzettingen' (DP 1978(2): 125; 27-6-1931) niet bijster op prijs stelt. Ook 'die eindelooze, altijd weer hupsche en uitvoerige praattoon' van de causerietjes vindt hij eigenlijk 'je reinste geouwehoer' (DP 1978(2): 120; 17/18/20-6-1931), zoals hij schrijft aan Batten, die met alles van Couperus dweept. Even eerder heeft hij hem na het lezen van *Reis-impressies* al uitgelegd:

De aesthetische kant is (vergis je niet!) de *zwakste* kant van Couperus; hier schrijft hij soms uiterst gewild, zonder werkelijke smaak, soms zelfs carrément slecht, hier is hij wat hij zelf noemt: een faiseur, 9 op de 10 keer. (DP 1978(2): 92; 1-6-1931)

Daartegenover staat zoals we eerder zagen Van Schendel, maar ook Multatuli, die 'zo prachtig schrijft als zonder zich schrijven te hebben *geleerd* (wat men van Couperus niet zeggen kan), met den klopp van het bloed'. (DP 1978(2): 132; 7-7-1931). Het is dan ook een hele opgave voor Du Perron om de novellen, feuilletons, causerieën en reisimpressies, kortom, het hele werk van Couperus buiten de romans, door te worstelen als hij het voorstel van Fred Batten om samen een bloemlezing samen te stellen heeft aanvaard. De taak valt hem zwaar:

Hoe de charme van Couperus nog werkt is mij soms een raadsel. Als hij spreekt van artilleristen die *getroubleerd* worden door *gecambreerde* wassen borsten, van *spasme*, en van een *regret* achterlaten, wordt het mij wel erg wee

bij dien naar lotion stinkende Hagenaar. Het is tòch een groot schrijver, maar wat jij [*F. Batten, K.A.*] blijkbaar nog heelemaal au sérieux neemt, werkt mij soms danig op de zenuwen [...]. (DP 1978(3): 126; 21-4-1933)

Dezelfde esthetische pose of 'valsheid' ziet en veroordeelt Du Perron overigens ook in de fotografische portretten van Couperus. Batten stuurt hem er een paar toe, die hij becommentarieert, waarbij de acteurskant van Couperus het moet ontgelden, en Du Perron zijn duidelijke voorkeur uitspreekt voor het portret van de schrijver in zijn werkkamer, dat hij boven zijn eigen bureau aan de muur prikt.

Meer in het algemeen vindt Du Perron dat 'de groote Couperus steekt in zijn romans', niet in zijn kortere werk. 'Als je 3 dln. "Van en over mijzelf en niets" uit hebt, weet je dat wel heel zeker. Enfin, ik zal heldhaftig voortgaan', belooft hij Freddy Batten als hij teksten moet selecteren voor de bloemlezing (DP 1978(3): 110; 14-6-1931). Niet alleen de inhoud schiet tekort: Couperus slaagt er in zijn ogen ook niet in een goed geconstrueerd, geserreerd kort verhaal te schrijven, zijn *novelles* komen over als aardige fragmenten van een langer geheel. Ook van de korte stukken vindt Du Perron de meest 'Couperiaanse', de 'èchte' bijdragen, de beste, zoals de *Brieven van den nuttelozen toeschouwer*, waarvan hij zegt 'dit behoort eenvoudig soms tot het beste wat hij ooit over zijn "ik" geschreven heeft' (DP 1978(2): 128; 2-7-1931); het overige is 'aanstellerij' en 'gelul' (DP 1978(2): 120; 17/18/20-6-1931). Al lezend en

selecterend verzucht hij: 'Er is veel aardigs bij, maar toch ook een imposant quotum lullekoek; dat merk je als je de boel achter elkaar leest.' (DP 1978(2): 105; 10-6-1931). Dat aardige ziet hij al lezend steeds minder: 'Ik ben op het oogenblik misschien wel erg oververzadigd van de *praatjes* van mijnheer Couperus zaliger, hoe charmant dan ook', schrijft hij enkele dagen later (DP 1978(2): 120; 17/18/20-6-1931). Of dat de reden is dat de publicatie van de bloemlezing uiteindelijk geen doorgang heeft gevonden, vertelt zijn correspondentie helaas niet.

Wat Du Perron bij Couperus zelf hindert, stoort hem ook, en nog sterker, bij anderen. Zo verwijt hij Hein 's Gravesande, die hem zijn novelle *De levende ring* ter beoordeling heeft toegestuurd, diens 'Couperusstijl' (Du Perron 1978(3): 488; 16-3-1934), en ook Fred Batten verwijt hij dat hij 'à la Couperus' schrijft. Er is maar één ding dat nog erger is, en dat is als Batten in plaats daarvan 'Perroniaans' begint te schrijven. Du Perron verzucht dan in een brief aan Battens vriend Rudi van Lier: 'Laat hij andere mensen op deze perronnerieën vergasten, maar mij niet; laat hij voor mij in Godsnaam maar weer à la Couperus schrijven, als hij Fred Batten niet vinden kan.' (DP 1980: 183; 20-4-1936) Een jaar later lijkt Batten dit advies ter harte genomen te hebben, en kan Du Perron hem schrijven:

Hoe dan ook, ik zie met plezier uit je brief dat je de duPerron-stijl wat hebt afgeschaft, die irriterendste van alle stijlen. Herinner je je nog, eigenlijk, dat je mij in 't begin vreeselijk kapittelde omdat ik zoo schreef? [...] Je bent beter irizeerend dan irriterend, begrijp je? (DP 1981: 48; 30-7-1937)

Kennelijk ontkent Batten in zijn antwoord dit kapittelen, want een maand later doet Du Perron er nog eens een schepje bovenop in bewoordingen die ik u niet wil onthouden. Hij schrijft aan Batten:

Man, ik werd met perroneske onhebbelijkheid in perronissimeske zinswendingen gekapitteld, perroniaansch tot de orde geroepen en superperroniaansch van waardeloze redeneerkunst overtuigd [...]. (DP 1981: 102-103; 1-9-1937)

Epigonisme, en dan vooral Tachtiger-epigonisme is kortom uit den boze; iedere schrijver moet zijn eigen stem vinden. De literaire carrière van Batten is overigens nooit van de grond gekomen, zijn verdiensten lagen op een ander vlak.

3.2 De historische romans

We keren weer even terug naar de opsomming van redenen waarom Couperus niet onze waardering verdient, en lezen: 'niet om de geleerdheid waarmee hij het verleden reconstrueerde, want ook daarop zou veel zijn af te dingen'. Couperus mag dan in zijn romans op zijn best zijn, met dat oordeel heeft Du Perron niet de historische romans op het oog. 'Als er één ding is, wat ik bij gelegenheid zal doen uitkomen,' schrijft hij aan Fred Batten in 1931, 'dan is het de onovertroffen waarde van C. in zijn *romans* (de goede dan altijd, niet de antieke reconstructies).' (DP 1978 (2): 102; 7-6-1931) Die zijn hem zoals hij zegt 'wat vèr' (DP 1977: 102; 8-5-1929) en 'staan [hem] altijd wat tegen' (DP 1979: 222; 2-2-1935). Dat geldt niet alleen voor die van Couperus, maar voor het genre van de historische roman in het algemeen. Naar aanleiding van *Caligula* van Vestdijk, een auteur die zich naar Du Perrons mening met Couperus kan meten, verklaart hij:

Eig[enlijk] heb ik nooit echt contact met deze antieke verhalen, behalve wanneer ze door authentieke antiekelingen geschreven zijn. Ik weet wel dat je die dingen niet 'historisch' moet lezen, maar toch verliest zoo'n reconstructie voor mij direct een element (zelfs voor de belangstelling, stomweg) dat Tacitus of Suetonius wèl bezit." (DP 1984: 144; 24-3-1939)

Du Perron vergelijkt Couperus en Vestdijk wel vaker, zonder de een boven de ander te stellen. Qua opbouw heeft ieder zijn eigen kwaliteiten, de eerste losser en speelser, de tweede moderner en subtieler, maar geen van beide auteurs blijft volledig zichzelf in de reconstructie van de oudheid. Vestdijk is wel meer dan Couperus een 'pestkop' voor de weldenkende moraalridders, iets wat Du Perron vanzelfsprekend wel kan waarderen. (DP 1958: 386-387)

Gezien zijn algemeen gebrek aan enthousiasme voor de historische roman, is het enigszins merkwaardig te noemen dat Du Perron er later zelf een zou schrijven, namelijk *Schandaal in Holland*, die ik even eerder al noemde als Haagse roman, en die, was hem tijd van leven gegund geweest, zelfs de eerste in een reeks had moeten worden. Het in de roman beschreven incestschandaal dat een eind maakte aan de politieke carrière van Onno Zwier van Haren speelde immers in de jaren 1760. Men kan tegenwerpen dat Du Perron het boek ook schreef als een aanval op de politiek van zijn eigen tijd. Zijn vriend Menno ter Braak schiet hem op dit punt eveneens te hulp, in een recensie van het boek (Ter Braak 1939) waarin hij verklaart dat Du Perron in tegenstelling tot Couperus, Vestdijk en Boudier-Bakker iets essentieel anders is dan een schrijver van historische romans. Hij doet immers geen poging om de 'illusie van historische "net-echtheid"' te wekken, de

reconstructie neemt eerder de vorm van een kroniek aan waarin openlijk bronnen en citaten worden gebruikt, en Du Perron houdt afstand tot de volledige historische werkelijkheid waarvan de herschepping vaak tekortschiet. Dit heeft hij in de ogen van Ter Braak gemeen met Van Schendel.

Privé is Ter Braak iets terughoudender: in een brief aan Du Perron maakt hij eveneens de vergelijking met van Schendel en plaatst hij *Schandaal in Holland* boven het veel minder transparante *Het vijfde zegel* van Vestdijk, waarvoor hij als verklaring, of zoals hij het noemt als 'innerlijke oorzaak' geeft, 'dat je geen "historischen roman" of "vie romancée" wilt schrijven, maar een kroniek van een psychologische feitenreeks: het "schandaal".' (Du Perron & Ter Braak 1967: 211; 2-12-1937) Vervolgens spreekt hij echter een reserve uit die in de recensie alleen voorkomt als een nogal feitelijke constatering van de vermenging van *Wahrheit* en *Dichtung*, objectiviteit en subjectiviteit, in het boek:

Wat mij onder het lezen alleen hindert, is hetzelfde, wat mij bij de 'vie romancée' om geheel andere redenen (en in heel andere proporties) hindert: de vermenging van het historische document met de eigen 'vinding' van den auteur. Misschien is dit echter mijn erfelijke belasting als historicus? Ik heb de zaak Van Haren nooit bestudeerd en ben voortdurend onder de lectuur bezig uit te maken wat 'van jou' en wat 'documentair' is; terwijl ik toch geen oogenblik losgelaten wordt door het verhaal! Ziehier mijn tweeledige reactie. (Du Perron & Ter Braak 1967: 211; 2-12-1937)

3.3 De Indische roman

Een punt dat Du Perron niet aanstipt in zijn eerder geciteerde opsomming van zwakke punten van Couperus, maar dat elders wel regelmatig te berde wordt gebracht is de Indische roman. Hoewel Indië ook in de Haagse romans van Couperus wel aanwezig is, beschouwt Du Perron alleen *De stille kracht* als Indische roman. Hij is niet bijzonder enthousiast over het boek, dat hij omschrijft als 'een Couperus op halve kracht'. (DP 1958: 265) In een brief aan Menno ter Braak licht hij toe wat hem dwarszit:

De Stille Kracht is niet kwaad, maar wordt voor mijn gevoel verpest door razernij-aanvallen van woordkunst à la '80, die zich precies overal van Couperus meester maken, in dit boek, waar hij niets te zeggen heeft: bij vrij-partijtjes in het maanlicht, meen ik, enz. Het is of hij aan die heeren van de *Nieuwe Gids* heeft willen laten zien dat hij het wis-en-bliksems ook kon – hij doet het dan ook even rijkelijk idioot – en dus staat er telkens een lap van

deze broderie door. (Du Perron & Ter Braak 1965:219-220; 13-6-1935; zie ook de brief aan F. Batten: Du Perron 1978(3): 114; 15-4-33)

Dit esthetische aspect is echter maar één kant van het verhaal. Ook de manier waarop Couperus omgaat met het thema van de stille kracht, de onverklaarbare paranormale verschijnselen waar de resident Van Oudijk en zijn vrouw Leonie mee geconfronteerd worden, bevalt Du Perron niet. Hij vergelijkt *De stille kracht* op dit punt met *Goena-goena* van P.A. Daum en constateert dat Daum, in tegenstelling tot Couperus, 'het mysterieuze gedoe' niet intact laat, maar met een flinke dosis humor ontmaskert of ten minste relateert en terugbrengt tot 'wat flauwekul + vergif'. (DP 1978(3): 232; 22-7-1933).

Hoewel Daum in zijn romans *Goena-goena* en *Ups en downs De stille kracht* evenaart of zelfs overtreft, haalt hij niet het niveau van de 'Couperus in topvorm van *De Kleine Zielen* of *Van oude Menschen* [...] (Du Perron 1958: 265), van een Multatuli of een Van Schendel. In reactie op een verwijt van Beb Vuyk dat alle Indische romans eigenlijk maar roddelliteratuur zijn, antwoordt Du Perron dat er gezien het gemiddelde peil van de Nederlandse literatuur niet veel meer van verwacht mag worden (DP 1958: 266). Dé Indische roman moet nog geschreven worden, concludeerde hij al eerder in *In deze grootse tijd* (DP 1956(2): 121). In zekere zin heeft hij dat zelf gedaan, hoewel *Het land van herkomst* ook omschreven kan worden als een autobiografische anti-roman, waarbij dat 'anti-' vooral begrepen moet worden als een reactie op, of tegen, de traditioneel opgebouwde negentiende-eeuwse roman door een vernieuwing van de vorm, in de voetsporen van Multatuli (cf. Beekman 1998 en Nieuwenhuys 1978). Volgens E.M. Beekman, die zich baseert op een theorie van Bakhtine, is juist dit scheppen van een nieuwe roman noodzakelijk om de koloniale literatuur een stem te geven, om 'dé Indische roman' te kunnen schrijven.

4 Forum of eigen smaak

Nel van Dijk heeft in haar studie *De politiek van de literatuurkritiek* bestudeerd hoe Menno Ter Braak Couperus deels met een strategisch oogmerk verdedigde. Net als Du Perron plaatst Ter Braak de Haagse romans op Europees niveau, en maakt hij Couperus tot een soort referentiepunt voor de beoordeling van de contemporaine literatuur, 'gericht', zoals Dorleijn en van Rees het formuleren, 'op het profileren van de eigen positie als criticus' (Dorleijn en Van Rees 1993:12). Die actuele literaire stromingen worden veelal door Ter Braak bekritiseerd, waarbij hij de nieuwe procedés en taalmiddelen van bijvoorbeeld de *Nieuwe Zakelijkheid* beschouwt als bijzaak en de nadruk legt op 'de rang van den schrijver, zijn

zuiverheid als mens, zijn verantwoordelijkheid voor de woorden, die hij gebruikt.' (Van Dijk 1994: 82) Hiervoor staat de Couperus van *De boeken der kleine zielen* en *Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan* model.

4.1 Als uit één mond

Is dit strategische gebruik van Couperus aan Ter Braak voorbehouden, of gaat het hier om een collectieve *Forum*-strategie? Wie zijn oor te luisteren legt bij de verschillende stemmen van het blad, neigt al gauw naar de tweede hypothese. De heren van *Forum* lijken haast in koor te spreken. Net als Du Perron noemt Ter Braak Couperus een 'auteur van Europees formaat', en moet Couperus op dit niveau alleen Multatuli en Van Schendel naast zich dulden (Van Dijk 1994: 69). Greshoff noemt Multatuli, Couperus en Van Schendel in één adem als 'weggepeste schrijvers' en karakteriseert daarbij Couperus als 'een groot schrijver [...], van Europeesche beteekenis' (De Maegt 1929). Ook Marsman verklaart: 'Hij staat niet tusschen de romanciers van zijn tijd, maar erboven.' (Van Dijk 1994:79)

Verder hebben allen dezelfde voorkeur voor de Haagse romans, met het derde boek van de *Kleine zielen* als hoogtepunt, hoewel Marsman er aanvankelijk nog negatief over schrijft: 'Ik houd niet van oude mensen, en zeker niet van oude indische mensen, die in Den Haag komen wonen, en al zanikt Couperus niet, zijn figuren doen het soms erg.' (Van Dijk 1994:79). Twee jaar later is hij echter van mening veranderd. Ook Anthonie Donker sluit zich bij de heersende *Forum*-opinie aan in een door Du Perron als 'voortreffelijk stuk' bestempelde, kritische recensie van de Couperus-bloemlezing van De Jong en Hiegentlich, die in hun moralistische inleiding Couperus' levenswijze en determinisme veroordelen. Ook de kritiek van Ter Braak op Couperus' antieke romans doet sterk denken aan wat we daarover lezen bij Du Perron: al heeft Couperus een persoonlijke relatie tot de Antieken, hij blijft een Hagenaar, 'aesthetiseerend verliefd op een verbeeldingswereld "jenseits" van den Kneuterdijk' (Ter Braak 1939). Hetzelfde kan ten slotte gezegd worden van de vergelijking Couperus-Daum.

Met de waardering voor Couperus wordt niet gespot, zo blijkt als Fred Batten een speciaal Couperus-nummer samenstelt van *De Schakelaar*, het schoolblad van zijn voormalige HBS. Du Perron heeft op dat moment weinig tijd en zin om te schrijven, en antwoordt op Battens verzoek iets bij te dragen:

Het komt niet te pas een haastig rotstukje te schrijven, en voor een behoorlijk stuk is er geen tijd; ik zou mij daarvoor de atmosfeer van C. weer in moeten leven. Hij is te veelzijdig om zoo maar eens een 'analyse' van hem te geven.

[...] Je begrijpt: het kan me niets schelen om een 'aardig' flutstukje te pennen over X of Y; maar niet, uitgerekend, over Couperus. (DP 1978(2): 89; 26-5-1931)

Dat hij dit niet uit beleefdheid schrijft om zich ervan af te maken, blijkt uit een brief aan Ter Braak, waarin hij deze aanmoedigt om ook iets te doen, en uit hun beider verontwaardiging als Nijhoff het volgende instuurt:

Waarde heer Frederik Batten,
Ik zou een *Louis* willen jatten,
Om hier aan zee,
In een huur-coupé,
Rustig een slaapje te vatten.

'De jonge Batten, die pathetisch is, maar niet idioot, vond het niet *erg* geestig. Ik ook niet' (Du Perron & Ter Braak 1962:100; 1-6-1931), becommentarieert Du Perron. En Ter Braak antwoordt daarop heftig:

Zijn limerick over Couperus vind ik *beneden* alles, niet alleen als rijm, maar vooral als geste; de beroemde auteur verwaardigt zich aan schooljongens een prulletje te sturen! (De "hommage aan Couperus" schijnt daarbij totaal vergeten te zijn!). (Du Perron & Ter Braak 1962:101; 2-6-1931)

Ter Braak zal trouwens wel een stuk bijdragen aan *De Schakelaar*: 'Couperus de leesbare'. Van Du Perron neemt Batten fragmenten op uit de brieven die hij ontvangen heeft.

4.2 Persoonlijke affiniteiten

Moeten we nu uit deze eenstemmigheid afleiden dat de voorliefde van Du Perron voor Louis Couperus een strategische keuze was? Naar mijn idee zijn er daarvoor te nauwe banden tussen beide schrijvers. Over de familieband heb ik het dan natuurlijk niet. Wel speelt een rol dat beiden hun jeugd, of een deel daarvan, doorbrachten in Indië, en hoewel het te ver gaat om Couperus een 'Indische jongen' te noemen, heeft hij zelf beschreven hoe hij zich bij zijn terugkeer in Den Haag anders voelde dan zijn klasgenoten. Met enige reserve heeft hij later weliswaar gezegd: 'Zoo ik iets ben, ben ik een Hagenaar', maar de uitspraak van Du Perron, 'Ik ben atavistisch Fransman, qua opvoeding indiese jongen, door taal en